

Doc. dr. Ermin KUKA

*Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu*

E-mail: ermin.kuka@hotmail.com

Hamza MEMIŠEVIĆ

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.6)"364" (093)

32:323.1:355.4(497.6 Višegrad)"1941/1945""1992/1995"

VIŠEGRADSKI ZLOČINAČKI KRVAVI PIROVI – JUČER, DANAS, SUTRA

Apstrakt: *Glavni cilj velikosrpske ideologije, politike i prakse, počev od kraja XVIII i početka XIX stoljeća je stvaranje etnički čiste srpske države, tzv. "Velike Srbije". U takvu državu su idelozni uključili i teritorij Bosne i Hercegovine. Međutim, to je moguće ostvariti jedino izvršenjem užasnih zločina, uključujući i zločin genocida nad Bošnjacima. Budući da je geostrateški položaj Višegrada od "izuzetnog interes i značaja" za velikosrpske planove, agresori i zločinci su po svaku cijenu nastojali formirati etnički čist teritorij, ne birajući sredstva u pokušaju ostvarivanja toga cilja. Kulminacija tih zločina se dogodila u toku Drugog svjetskog rata 1941-1945, kao i u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. Brojna masovna i pojedinačna ubistva, istrebljenje, porobljavanje, deportacije i/ili prisilno premještanje bošnjačkog stanovništva, zatvaranje i drugi oblici lišavanje slobode koji se poduzimaju uz kršenje osnovnih pravila međunarodnog prava čine dugački i žalosni popis zločinačkih i genocidnih postupanja učinjenih prema Bošnjacima iz doline rijeke Drine, a u ime projekta tzv. Velike Srbije. U tom kolopletu i povijesti četničke bijede i neljudskosti, vrhunac ljudske zlobe, zle krvi i moralnoga besčašća je bio nad Bošnjacima Istočne Bosne. Zahvaljujući žestokom općenarodnom otporu, velikodržavni projekt i zle namjere srpskih ideologa nisu ostvarene. Oni ne odustaju, s tim da koriste nova sredstva i metode. U tom kontekstu targetiraju šire područje Višegrada, kao polaznu tačku za izvedbu velikosrpskih ciljeve i ideja. Iz toga proizilazi i glavna teza da je grad Višegrad kontinuirano u fokusu interesiranja i zanimanja kreatora i provoditelja ideologije i politike utemeljenja tzv. "Velike Srbije" i stvaranja etnički čistih srpskih prostora. Sve je to imalo za posljedicu permanentno činjenje brojnih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima u širem području Višegrada, kako u razdoblju Drugog svjetskog rata, tako i u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Na tom su području počinjeni stravični zločini.*

Jedna od posljedica počinjenih stravičnih zločina nad Bošnjacima jeste radikalna promjena etničke strukture stanovništva na području Višegrada u vrijeme agresije 1992-1995. U odnosu na Popis stanovništva iz 1991, kada je Bošnjaka bilo 13.471, prema Popisu stanovništva iz 2013. u Višegradu prijavljeno mjesto prebivališta imaju 1.043 Bošnjaka. Međutim i pored toga, prostor nije etnički očišćen u skladu sa zamislama velikosrpskih ideologa, pa je taj sramni projekt utemeljen na zločinu nastavljen novim sredstvima i metodama. Analizom su identificirana ključna obilježja agresivnih nasrtaja ideologije i politike stvaranja etnički čistog srpskog teritorija na području Višegrada. Istraživanja su fokusirana i vremenski determinirana na tri perioda: prvi, u vrijeme Drugog svjetskog rata 1941-1945, drugi, period agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. i treći, period nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. pa do danas. Za potrebe dokazivanja generalne hipoteze istraživanja, posebno će biti korištene metoda analize i sinteze, hipotetičko-deduktivna metoda i komparativna metoda, a za potrebe pribavljanja podataka metoda analize (sadržaja) dokumenata i metod studije slučaja. Uvidi u rezultate istraživanja pokazuju kontinuitet nastojanja srpskih ideologa da uklone sve Bošnjake sa šireg područja Višegrada i učine taj grad polaznom tačkom za nastavak etničkog čišćenja nesrpskog stanovništva iz doline Drine. Zaključak je da pod svaku cijenu treba osigurati, prije svega ekonomske uvjete za opstanak Bošnjaka na tom području i poduzeti set mjera na ekonomskom jačanju Goražda, kao središnjice okupljanja nesrpskog stanovništva u dolini Drine.

Ključne riječi: *Podrinje, Višegrad, zločini, ideologija, otpor.*

VISEGRADS CRIMINAL, BLOODY REVELS – YESTERDAY, TODAY, TOMORROW

Abstract: *Main goal of Serbian ideology, policy, practice, starting from the late XVIII until the beginning of XIX century is creation of a clean, pure and ethnic Serbian country so called Great Serbia. In such country idealists also included the territory of Bosnia and Herzegovina. Meanwhile that is achievable only by committing heinous crimes including the Bosnian Genocide. Because of the Visegrads Geostrategic position the city is crucial for Serbian plans, aggressors and criminals tried by any means to form ethnically clean territory, not choosing the means or tools in the attempt of achieving that goal. Highest point of those crimes happened during the second world war 1941-1945, also in the time of aggression on Republic Bosnia and Herzegovina 1992-1995. Numerous mass and individual killings, extermination, enslavement, deportations and / or forcible transfer of the Bosniak population, imprisonment and other forms of deprivation of liberty committed in violation of basic rules of international law constitute a long and sad*

list of criminal and genocidal acts committed against Bosniaks in the Drina Valley, and in the name of the so-called project Great Serbia. In this cycle and history of chetnik misery and inhumanity, the culmination of human malice, evil blood and moral dishonor was against the Bosniaks of Eastern Bosnia. Thanks to the hard work of the community and people of the country this evil plan and evil intentions of Serbs ideologists did not come through. Yet they do not give up, furthermore they use new means and methods. In that contest targeting wider area of Visegrad, as a starting point for commencing Great Serbian goals and ideas. That gave birth to the idea that Visegrad is continuously in focus to the leaders and actors of the ideology of Great Serbia, therefore creation of ethnically clean Serbian areas. All this, for a consequence, had a permanent acts of numerous crimes against humanity and international human rights among Bosnians in wider area of Visegrad, from the period of World war 2 and in the time of aggression on Republic of Bosnia and Herzegovina. In this area number of heinous crimes were committed. One of the consequences of the horrific crimes committed against Bosniaks is a radical change in the ethnic structure of the population in the Visegrad area during the 1992-1995 aggression. In relation to the 1991 Census, when there were 13,471 Bosniaks, according to the 2013 census, 1,043 Bosniaks have registered residence in Visegrad. Still, the area wasn't ethnically cleansed as in accordance to Serbian ideologists, so this shameful project that's grounded on crime, continued by new means and methods. Analysis confirmed key marks of aggressive attempts of ideology and policy in creating ethnic clean Serbian territory within area of Visegrad. Research is focused and timely determined on three periods: First during the Second world war 1941-1945, Second, Aggression on Republic of Bosnia and Herzegovina, third period after signing of Dayton's 1995. still this day. For the purpose of proving the general hypothesis of the research, the methods of analysis and synthesis, the hypothetical-deductive method and the comparative method will be used, and for the purposes of obtaining data, the method of analysis (content) of documents and the case study method. Serbian ideologist still tries to remove all Bosnians from the wider area of Visegrad and by doing so make that town the starting point for the next phases of ethical cleansing of non-Serbian population from walleys of Drina Conclusion would be under any price secure at first economic conditions for survival of Bosnians on those areas, take a set of measures on economically strengthening Gorazde, as a center of gathering non-Serb population in the walleys of Drina.

Key word: Podrinje, Visegrad, crimes, ideology, resistance.

Uvod

Grad Višegrad jedno je od najstarijih naseljenih mjesta u Bosni i nalazi se na istoku Bosne. Veći dijelom svoje teritorije, na desnoj obali rijeke Drine, graniči sa Srbijom. Na području Višegrada postojao je organizirani život i u dalekoj prošlosti. Kao dokaz tome su i rimska groblja Mramorje u Maloj Gostilji i nekropola u Klačniku.¹ Također, putopisac Evlija Čelebi navodi da je tokom Osmanskog perioda Višegrad bio izrazito lijepa kasaba sa džamijom, mostom, veliki brojem kuća, velikom hanom i dućanima.²

Ovaj bosanski grad dobiva na važnosti prilikom Prvog srpskog ustanka, kada je srpska vojska 1807. godine spalila Višegrad, Dobrun i Rudo. O događanjima u Višegradu tokom Prvog srpskog ustanka pisao je i nobelovac Ivo Andrić. U svom čuvenom romanu *Na Drini ćuprija* on kaže: „Početkom prošlog veka digla se buna u Srbiji. Ova kasaba na samoj granici Bosne i Srbije oduvek je u neposrednoj vezi i stalnom dodiru sa svim što se dešava u Srbiji, srasla sa njom ‘kao nokat i meso’. Ništa što se dešava u višegradskom kraju - nerodica, bolest, zulum ili buna - ne može biti ravnodušno onima iz užičke nahije, i obrnuto.“³ Hatišerifom iz 1830. godine uspostavljena je kneževina Srbija, ali je, također, rečeno da se muslimansko stanovništvo mora iseliti. Ogroman broj unesrećenih ljudi nastanio se u Višegradu, sa nadom da će oni i njihove buduće generacije imati mir i lagodan život. Ipak, geografski, strateški i ekonomski položaj izložio je Višegrad burnoj povijesti.

Podrinje, prema velikosrpskoj ideologiji, spada u prostor od „ogromne strateške važnosti“.⁴ Slobodno se može reći da je to mjesto gdje je velikosrpska ideologija pokazala svu monstruoznost i animozitet prema Bosni i Bošnjacima. Srpska politička elita 1878. godinu nije doživjela potpuno sretna, iz razloga što su ostali uskraćeni za Bosnu. Te godine rijeka Drina postala je granicom između srpske države i Austro-Ugarske monarhije. Kakve je to posljedice imalo po srpsku nacionalnu ideju najbolje se vidi iz reakcije radikala Nikole Pašića: „Računali su pre svega na proširenje na Bosnu, smatrali su da su bili prikraćeni.“⁵

Aneksija Bosne 1908. godine uzdrmla je srpski pretenzije prema Bosni. Važnost Bosne i njenih gradova u Podrinju za velikosrpsku ideju vidljivi su iz ponašanja Jovana Cvijića. Cvijić je smatrao da Bosna pripada srpskom narodu i Srbiji u cjelosti, a ako to nije moguće, on je zahtijevao da se lijeva obala rijeke Drine priključi Srbiji, uključujući gradove Višegrad, Čajniče, Zvornik, Srebrenicu i Vlasenicu.⁶

1 Ibrahim Kljun, *Višegrad - hronika genocida nad Bošnjacima*, Zenica 1996, 31. (dalje: I. Kljun, *Višegrad - hronika genocida nad Bošnjacima*).

2 Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo 1996, 262.

3 Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*, Sarajevo 2004, 61.

4 Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2012, 46.

5 Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja: Dva razgovora sa Latinkom Perović*, Beograd 2010, 175.

6 Jovan Cvijić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpski problem*, Beograd 1966, 48.

Prvi svjetski rat

Početak Prvog svjetskog rata višegradska župa našla se na vojnom poprištu. Važne konfrontacije između srpske i austro-ugarske vojske dešavale su se oko rijeke Drine.

Srpska vojska je prilikom zaposjedanja Župe zapalila određen broj bošnjačkih kuća, te primorala veći broj Bošnjaka (Muslimana) da napusti Višegrad. Bošnjačke izbjeglice koje su napustile Višegrada otpremljene su u Bosansku krajinu, gdje su dočekali kraj rata.⁷ Bošnjake (Muslimane) koji su ostali u višegradskoj župi, zadesila je ista sudbina, kada je austro-ugarska vojska prešla rijeku Drinu i povratila izgubljeni teritorij. Tom prilikom došlo je do ubijanja Bošnjaka (Muslimana) i paljenja bošnjačkih kuća od strane mađarskih jedinica, koje su mislile da na tom području žive isključivo Srbi.⁸ Završetkom Prvog svjetskog rata u Višegradu i okolnim selima vladalo je teško stanje. Nestašica hrane i osnovnih sredstava za život činila je život na ovom području mučnim i iscrpljujućim. Uprkos ovakvoj situaciji, stanovništvo se nedugo nakon kraja rata povećalo.

Takva situacija natjerala je i Bošnjake (Muslimane) i Srbe da uzurpiraju državne šume i pretvore ih u obradivu površinu. Zbog uzurpiranja državne imovine, Bošnjaci (Muslimani) su kažnjeni od strane vlasti i sva krivica za ove postupke prebačena je na Bošnjake, dok su Srbi kao miljenici režima bili pošteđeni od eventualnih kazni i posljedica. U nastavnom planu bošnjačka (muslimanska) djeca bila su primorana da uče srpsku interpretaciju povijesti o Srbima kao oslobodiocima od Osmanskog carstva i Austro-Ugarske imperije i o srpskim junacima i hajducima.⁹ Bošnjačka (muslimanska) djeca u periodu monarhističke Jugoslavije imala su podređen tretman u školama. Bivala su prisiljena sudjelovati u obilježavanju pravoslavnih praznika. Tako je u mjestu „Drinskom kod Višegrada Abdulah Kapetanović preuzeo obavezu da za Dan sv. Save nauči i izrecitira pjesmu ‘Pozdrav gostima’ u kojoj je stajalo:

*Hvala što ste gosti mili,
Posetili našu slavu,
Da bi skupa proslavili,
Nemanjića Svetog Savu.*¹⁰

Militaristička kultura i tradicija oblikovali su srpsko društvo nakon Prvog svjetskog rata. Pored postojećih vojnih organizacija dolazi do uspostave i organizacije novih vojnih udruženja, kao što su Savez dobrovoljaca Prvog svjetskog

7 Mustafa Sućeska, *Krvava ćuprija na Drini*, Sarajevo 2001, 33. (dalje: M. Sućeska, *Krvava ćuprija na Drini*).

8 I. Kljun, *Višegrad - hronika genocida nad Bošnjacima*, 56.

9 M. Sućeska, *Krvava ćuprija na Drini*, 34-35.

10 Adnan Jahić, O neuspjehu nacionaliziranja bosanskohercegovačkih muslimana u monarhističkoj Jugoslaviji, *Facing the Past, Searching for the Future: The History of Yugoslavia in the 20th Century*, Zbornik radova, Sremska Mitrovica 2010, 263-280.

rata. Takav oblik organiziranja nije postojao unutar bošnjačkog (muslimanskog) naroda, koji su za razliku od svojih susjeda formirali kulturna i druga udruženja.¹¹ U takvom okruženju i stanju Bošnjake (Muslimane) zatiče Drugi svjetski rat.

Drugi svjetski rat

Stanovništvo u okolnim selima Višegrada za početak Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji saznalo je od ljudi koji su odlazili u grad. Vijest o početku rata rapidno se širila i povećavala strah i napetost stanovništva. Nedugo nakon kapitulacije Jugoslavije, Bosna i Hercegovina je rasparčana i ušla je u sastav fašističke kvislinske tvorevine tzv. Nezavisne države Hrvatske. Tom prilikom dolazi prvo do formiranja sreske, pa zatim općinske vlasti.

Uspostavom hrvatske vlasti ostvario se i hrvatski nacionalni cilj o granici na Drini. Godine 1941. Ante Pavelić je u intervju za italijanski list rekao sljedeće: „Prirodna granica dviju država – Hrvatske i Srbije – je na Drini i ostaje istakao i ona koja je dijelila Istočnu imperiju od Zapadne imperije.“¹² Isti stavovi propagirani su kroz ustaške časopise “Ustaša“ i “Spremnost“, gdje se poručuje „da je Drina još u 10. stoljeću, u vrijeme kralja Tomislava, bila istočna granica Hrvatske“, a onda da „Drina opet dijeli dva svijeta, dvije kulture, dvije vjere, dva shvaćanja.“¹³ Iz ovih razmišljanja lako se može zaključiti da rijeka Drina i gradovi na tom području, uključujući i Višegrad, nisu bili strateški interes samo srpske nacionalističke politike, već i hrvatske nacionalističke politike.

Na čelu ustaškog stožera u Višegradu nalazio se Ilica Krlić, a njegov zamjenik bio je Nail Šarac. Utjecajni Bošnjaci (Muslimani) iz Višegrada pobunili su se protiv uspostave vlasti tzv. Nezavisne države Hrvatske. Prilikom pružanja otpora ustašama, uhapšeni su Murat-beg Čengić, Safet Osmanagić i drugi Bošnjaci (Muslimani) i Srbi. Nakon hapšenja odvedeni su iz Višegrada i šta se poslije desilo sa njima nikada nije razjašnjeno.¹⁴ U prvim danima vlasti tzv. Nezavisne države Hrvatske, ustaše su naredile da Bošnjaci (Muslimani) i Srbi predaju oružje. Samo su Bošnjaci (Muslimani) predali oružje, što će se na kraju ispostaviti kao velika greška. Od samog početka, cilj hrvatske politike u Višegradu bio je zavaditi Bošnjake (Muslimani) i Srbe, te na taj način posijati sjeme razdora među njima. Najbolji primjer takve politike je ulazak ustaša u Višegrad sa fesovima na glavi. Takav prizor izazvao je strah i nesigurnost kod Srba, koji su mislili da im se Bošnjaci (Muslimani) uz pomoć Hrvata žele svetiti.

Četničke horde sa zločinačkom politikom počinju već u jesen 1941. godine. Nošeni centrifugom ludila, koja je oličena u planu “Homogena Srbija“, autora Stevana Moljević, četnici su željeli biti dosljedni u onom dijelu koji se ticao

11 Zija Sulejmanpašić, *13. SS divizija Handžar*, Zagreb 2000, 12-13.

12 Ivo Goldstein, *Granica na Drini - značenje i razvoj mitologema, Historijski mitovi na Balkanu*, Zbornik radova, Sarajevo 2003, 119. (dalje: I. *Goldstein, Granica na Drini*).

13 I. *Goldstein, Granica na Drini*, 119.

14 M. Sućeska, *Krvava ćuprija na Drini*, 38.

stvaranje i organiziranja homogene Srbije, koja bi obuhvatala etnička područja gdje žive Srbe, te privredna i saobraćajna područja, kako bi se osigurao bezbjedan razvoj srpskog stanovništva.¹⁵

Ustaničima, kako su sebe nazivali, napad su izvršili sa Dikave i Stoca, odnosno na desnoj obali rijeke Drine. Tom prilikom popaljene su kuće u selima Žlijeb, Pozderčići, Klašnik. Bošnjačko (muslimansko) stanovništvo bilo je prisiljeno napustiti svoja ognjišta i zaputiti se prema gradu Višegradu.¹⁶ Prilikom ovog napada četnici su zauzeli selo Malu Gostilju, te na taj način olakšali zaposjedanje sela Sasa. Time je potpuno presječen put za Višegrad, a okolna sela našla su se u potpunom okruženju od strane četnika.

Lokalno srpsko stanovništvo nije uzelo svoje komšije Bošnjake (Muslimane) u zaštitu, već je iskoristilo ovu situaciju da pribavi materijalnu korist, tako što su pljačkali bošnjačke (muslimanske) kuće.¹⁷ Opređeljenje domaćeg srpskog stanovništva postalo je četništvo. Prilikom napada na Višegrad, partizanske snage nisu učestvovala, ali su se nalazile na isturenim položajima oko grada. Ohrabreni početnim vojnim uspjesima, četnici su kasnije zapalili Dobrun i ostavili užasan prizor.

Kakvo je stanje bilo u Dobrunu može se vidjeti iz izjava Nikole Ljubičića i Mileve Đurić Topalović. Nikola Ljubičić navodi sljedeće: „Kad smo stigli u Dobrun, muslimansko stanovništvo bilo je pobjeglo pred terorom četnika, pa je selo bilo pusto. Njihovi domovi bili su opljačkani, a samo su jabuke i šljive nisko obesile grane pune roda koje nije imao ko da bere... Mileva Đurić Topalović navodi: "Godina je bila rodna kao nikad do tada, a selo je bilo pusto, avetinjski je delovalo. Nidge žive duše. Zatekli smo jednog starca u kući kraj mosta i jednu staricu u kući kraj džamije. Četnici su selo spalili pre našeg dolaska. Deo meštana je pobijen, a ostali su pobjegli u okolna sela, Višegrad i druga mesta. Da nisu došli omladinci i omladinke iz Užica, sva bi letina propala. Nikog nije bilo da je bere.“¹⁸ Ove izjave upućuju na ravnodušan odnos partizanskih snaga prema stradanju Bošnjaka (Muslimana), što je posljedica dogovora partizana i četnika iz Valjeva¹⁹ i Brajića na Ravnoj Gori, gdje je dogovoreno da se međusobno ne napadaju i da dijele ratni plijen.

Kroz kakve su nedaće i probleme prolazili višegradski Bošnjaci (Muslimani) vidljivo je iz pisma reisu-l-ulemi Fehimu ef. Spahi jednog Bošnjaka (Muslimana), koji imao sreću izbjeći iz Višegrada. On zahtijeva od reisu-l-uleme Fehima ef. Spahe da obezbjedi hranu višegradskim Muslimanima i da im pruži zaštitu od četničko-komunističkih napada.²⁰

15 Smail Čekić, *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo 1996, 23. (dalje: . Čekić, *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*).

16 I. Kljun, *Višegrad - hronika genocida nad Bošnjacima*, 71

17 M. Sućeska, *Krvava čuprija na Drini*, 43.

18 I. Kljun, *Višegrad - hronika genocida nad Bošnjacima*, 74.

19 Rasim Hurem, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini krajem 1941. i početkom 1942*, Sarajevo 1972, 79. (dalje: R. Hurem, *Kriza NOP-a u BiH krajem 1941. i početkom 1942*).

20 S. Čekić, *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*, 43.

Nakon ovih događanja, u mjesecu novembru 1941. godine italijanske snage zauzele su grad Višegrad. Italijanske snage odmah su naredile da se grad ne može napustiti, niti se u grad može ući bez njihove dozvole. Četnici su bili obradovani ovakvim razvojem situacije, slavili su oslobođenje od ustaša, pošto su vojne snage tzv. Nezavisne države Hrvatske napustile teritorij. Ako su u početku Bošnjaci (Muslimani) imali nadu u Italijane, ta nada vrlo brzo se rastopila.

U novembru 1941. godine četničke snage su ozvaničile saradnju sa Italijanima, pošto je postignut dogovor o zauzimanju Gornjeg Podrinja od Ščepan Polja do Višegrada.²¹ Italijanske snage ostavljale su Bošnjake (Muslimane) na milost i nemilost četničkim hordama. Njihov stav i odnos prema Bošnjacima (Muslimanima) bio je identičan odnosu koji su imale trupe holandskih snaga tokom izvršenja genocida u Srebrenici 1995. godine.

Jedan od najpotresnijih zločina na području Višegrada tokom 1941. godine, jeste zločin u selu Kosovo polje. Četnici, koji su se nalazili u blizini, oteli su dvije djevojke (Čamku Murtić i Safu Halilović). Nakon nekoliko dana, djevojke su pronađene mrtve, a prizor je bio zastrašujući. Ruke su im bile slomljene, a grudi razrezane.²² Predstojeća godina nosila je veću neizvjesnost za bošnjački (muslimanski) narod. Iscrpljeni, bez osnovnih sredstava za život, u teškom stanju zbog gubitka rodbine i imovine, višegradski Bošnjaci (Muslimani) obratili su se reisu-l-ulemi Fehimu ef. Spahi i Anti Paveliću.

U pismu se navodi da su sela potpuno uništena od strane četnika i da je prisutna velika glad među stanovništvom, te se stoga moli za brzu intervenciju.²³ Ova godina pokazala je svu genocidnost, monstroznost i bestijalnost četničke politike. Tokom proljeća, sljedeća sela su očišćena od bošnjačkog (muslimanskog) stanovništva: Resnik, Zagrađe, Rujište, Donje Štitarevo i Mušići.²⁴ Poslije ovih događanja, uslijedili su još strašniji zločini.

U selu Kamenica četnici su u kućama Muhameda Pjeve i Beća Bosno, zatvorili 44 djece i žena i zapalili, ne ostavljajući nikoga u životu. Da stvar bude još tragičnija i monstroznija, ovaj stravičan zločin počinila je Ševka Dudović, skupa sa Božom Ivanovićem. Dva mjeseca prije nego će se počiniti ovaj stravičan zločin spaljivanja, Božo Ivanović je silovao Ševku Dudević, stoga je preživjelim višegradskim Bošnjacima (Muslimanim) ostalo vječna tajna šta je to Ševku motiviralo da sudjeluje u ovom zločinu.²⁵

21 R. Hurem, *Kriza NOP-a u BiH krajem 1941. i početkom 1942.*, 72.

22 M. Sućeska, *Krvava čuprija na Drini*, 62.

23 Vladimir Dedijer, Antun Miletić, *Genocid nad Muslimanima 1941-1945*, Sarajevo 1990, 99-100.

24 M. Sućeska, *Krvava čuprija na Drini*, 80. Više detalja o događanjima u svim mjestima na području Višegrada tokom 1942. godine pogledati na stranicama 87-187.

25 M. Sućeska, *Krvava čuprija na Drini*, 80 i 144. Prema navodima Idriza Osmanagića iz sela Sendići kod Višegrada, „četnik Božo Ivanović je iz sela Kamenica oteo Ševku Dudević i Fatimu Pjevo i odveo ih u selo Paočiće. Drugi ili treći dan Fatima Pjevo se vratila u selo, a Ševka Dudević je ostala. Božo ju je silovao, a kasnije i oženio. Nakon toga je Ševka, zajedno sa Božom, počinila stravičan zločin spaljivanja svojih rođaka i komšija Muslimana u selu Kamenica. Pred kraj rata, 1945. godine, nakon što su mu drugi četnici prigovarali da je oženio muslimanku, Božo Ivanović je lično

Kraj 1942. godine biva obilježen još jednim užasnim zločinom spaljivanja. Domaći četnici pokupili su bošnjačko (muslimansko) stanovništvo i doveli na području srpskog sela Stari Brod. Četnici su natjerali bošnjačko (muslimansko) stanovništvo u štale i kuće, te zapalili. Tada je u kući zapaljen i stari Mula Medo. Mula Medo je bio odlikovan ordenom Sv. Save od strane kralja Aleksandra u mirna doba.²⁶

Nakon kapitulacije Italije, četnici su preuzeli njihovo oružje u Višegradu. Vakum koji je nastao popunili su domobrani, koji su zaposjeli teritorije oko grada, ali radilo se o veoma slabo naoružanim jedinicama. Takav razvoj situacije i činjenicu da ne postoje jake vojne snage, koje mogu pružiti otpor četnicima, četničke vojne formacije nastojale su iskoristiti. Kako je strateška pozicija Višegrada bitna, zbog cestovne komunikacije za Srbiju, četnici su pristupili seriozno organiziranju akcije. Mobilizirano je oko 10.000 četnika, uključujući i četnike iz Srbije, odnosno Zlatiborski, Drinski i Mačvanski vod. Operacijom, koja je započela u noći 5. oktobra 1943. godine, rukovodio je Zaharije Ostojić.

Već tokom jutra četnici su ušli u grad, jer grupa slabo naoružanih branitelja nije mogla zaustaviti nalet četničkih hordi. Ulaskom u gradu četnici su započeli sa ubijanjem Bošnjaka (Muslimana) i paljenjem civilnih i vjerskih objekata. Mehmed Džino, koji je preživio klanje na višegradskoj Čupriji (mostu Mehmed-paše Sokolovića), u svom svjedočenju naveo je da je jedan četnik naredio da se Bošnjaci (Muslimani) bacaju živi u rijeku Drinu, jer nemaju vremena da ih kolju. Strašnim zločinima, koje su počinile četničke snage, posvjedočio je američki oficir Armstrong, koji je nastojao ubijediti četnike da prekinu sa ubijanjem, ali u tome nije uspio.²⁷

Kakvo je stanje bilo u Višegradu, tokom četničke strahovlade, vidljivo je iz svjedočanstvo jednog partizanskog borca koji je sudjelovao u oslobođenju Višegrada. On kaže: „Na Drinskoj čupriji toliko je bilo krvi kao da je neko prosuo farbu ili pekmez; bilo je i dijelova tijela, pa se preko Čuprije nije moglo preći koliko je smrdilo.“²⁸ Četnici se nisu zadovoljili samo zatiranjem bošnjačkog (muslimanskog) stanovništva, pa su krenuli u konačni obračun sa muslimanskim nasljedem. Sve tri džamije u gradu su spaljene i uništene, kao i okolno mezarje. Nakon okončanja rata, obnovljene su dvije džamije, dok džamija u Novoj Mahali nije obnovljena, i na tom mjestu je sagrađen Dom kulture.

Preživjeli Bošnjaci (Muslimani) krenuli su u zbijeg, napuštajući Višegrad. Saznavši za taj zbijeg, četnici su odlučili napraviti zasjedu na Sjemeču. Kada su se bošnjačke (muslimanske) izbjeglice približile lokaciji Sjemača, četnici su otvorili

ubio Ševku Dudević“. Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (dalje: AIIZ), *Svjedočenje Idriza Osmanagića iz sela Sendići kod Višegrada*, Video materijal projekta Oral BiHHistory, 2014.

26 S. Čekić, *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*, 214.

27 M. Sućeska, *Krvava čuprija na Drini*, 191.

28 *Isto*, 194.

vatrenu paljbu na njih. Zavladała je panika među izbjeglicama, koje su počele bježati po šumi. Veću katastrofu spriječio je Kahro Šuman, vođa muslimanske milicije, koji je četnicima došao iza leđa i primorao ih da se razbježe.²⁹

Tačno dvadeset dana poslije pada Višegrada u četničke ruke, grad biva oslobođen od strane Prve krajiške brigade. Nakon oslobođenja Višegrada, partizani su se zadržali kratak period i povukli. U Višegrad su došle njemačke trupe, koje su skupa sa četnicima uspostavili vlast. Konačni slom fašističkih snaga na području Višegrada desio se 15. februara 1945. godine. Operaciju oslobođenja Višegrada izveli su albanski partizani.

Mirnodopski period donio je nova iskušenja. Mnogi četnici uspjeli su prikriti svoju mračnu prošlost i odjenuti antifašističko ruho. Tako su, preko noći, Radojica Ristić, Radoje Novaković, Milovoje Vujić i Božo Vujić od fašista postali prvi gerilci Višegrada. Po okončanju Drugog svjetskog rata sve se nastojalo promatrati kroz uravnilovku. Da se uravnilovka nastojala uspostaviti kao važeći sistem bilo je vidljivo tokom pravljenja spomenika partizanima ubijenim od strane četnika. Srpsko rukovodstvo željelo je da na spomeniku stoji natpis da su partizani ubijeni od strane domaćih izdajnika. Ovom prijedlogu oštro se suprotstavilo bošnjačko (muslimansko) rukovodstvo. Pošto su ubijeni partizani bili srpske nacionalnosti, formulacija domaći izdajnici može sugerirati da su Bošnjaci (Muslimani) ubili srpske partizane.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu

Nakon nepunih 50 godina od završetka Drugog svjetskog rata i stravičnih stradanja Muslimana (Bošnjaka) na prostoru njihove domovine Bosne i Hercegovine, povijest se opet ponovila. Ovoga puta u vidu klasične oružane agresije od strane Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Jugoslovenske Narodne Armije (JNA), njihovih pomagača u Bosni i Hercegovini: tzv. Vojske Republike Srpske, tzv. Vojske Republike Srpske Krajine, te raznih drugih vojnih formacija (Arkanovci, šešeljci, jedinice MUP-a Srbije), te stranih vojnih plaćenika i dobrovoljaca.

Koncentriranje snaga JNA na teritoriju Bosne i Hercegovine, osobito na prostoru sjeverne i istočne Bosne, bilo je uvertira u kasnije potpuno okupiranje tih teritorija. To je, na svoj način, opisao i Veljko Kadrijević, navodeći sljedeće: „Procjenjujući dalji razvoj događaja smatrali smo da nakon napuštanja Hrvatske, u Bosni i Hercegovini treba imati jake snage JNA. To je odgovaralo svakoj realnoj mogućoj političkoj opciji razvoja događaja u Bosni i Hercegovini, kao i potrebi postojanja gotovih i jakih snaga na granici prema Srpskoj Krajini radi garancije da će i Hrvatska poštovati Vensov plan.“³⁰

²⁹ *Isto*, 195.

³⁰ Veljko Kadrijević, *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Beograd 1993, 147.

Nakon provedenog referenduma, te objavljivanja rezultata, 6. aprila 1992. godine Sjedinjene Američke Države i tadašnje države članice Europske zajednice (današnje Europske unije) priznale su Republiku Bosnu i Hercegovinu kao suverenu i nezavisnu državu. Osam dana nakon ovog priznanja, tačnije 14. aprila 1992. godine, jedinice Užičkog korpusa JNA, na čelu s komandantom Dragoljubom Ojdanićem, su okupirale i grad Višegrad. Dakle, „radi se o prisustvu strane vojne sile na teritoriji suverene i međunarodno priznate države, što je jasan dokaz da se radilo o klasičnoj oružanoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu od strane JNA/VJ.“³¹

Iako su, formalno, trupe Užičkog korpusa JNA dana „19. maja 1992. napustile Višegrad, u faktičkom smislu to nije bilo tako. Užički korpus je djelovao i dalje, ali je dobro naoružao i brojne srpske vojne formacije (Arkanovci, „Beli orlovi“, Šešeljevci, četnici). Veliki broj vojnika JNA (rezervista Užičkog korpusa) se priključio navedenim formacijama, tako što su samo prebukli uniforme, zamijenivši vojne uniforme JNA sa novim.“³² Da su trupe Užičkog korpusa aktivno učestvovala u agresiji na grad Višegrad i Bosnu i Hercegovinu i nakon tzv. formalnog povlačenja 19. maja 1992. godine, dokazuje i dokument komande Užičkog korpusa JNA od 29. januara 1993. godine. U tom dokumentu, naslovljenom kao „Obaveštenje o daljem angažovanju Užičkog korpusa“, upućenom tzv. Glavnom štabu Vojske Republike Srpske i Drinskom korpusu (na znanje), a kojeg je potpisao komandant Užičkog korpusa JNA general-major Dragoljub Ojdanić, stoji sljedeće:

„Obaveštavamo vas, da je naš zahtev od 28. 01.1993. godine, usvojen po sledećem:

1. UK će nastaviti napadnu operaciju do 31. 01. 1993. godine, najdalje do 12. časova.
2. Dostignutu liniju, koju ćemo mi zaprečiti, trebate prihvatiti i posesti je snagama iz vašeg sastava do 12.00 časova 31.01.1993. godine.
3. Potrebno je, da obezbedite ekipe za sanaciju bojišta, jer je na savladanom prostoru ostao veliki broj leševa.

U sastav ekipa za sanaciju bojišta potrebno je, da uključite novinare i snimatelje u cilju prikupljanja dokaza potrebnih za korišćenje u propagandne svrhe i dokumentovanje zločina nad srpskim narodom.“³³

Masovni i pojedinačni zločini nad Bošnjacima u Višegradu i provođenje plana stvaranja etnički čistog srpskog teritorija na tom području, svoju najmonstruozniju realizaciju imalo je u vremenu od mjeseca maja pa do kraja 1992. godine. Upravo u tom vremenu ubijeno je najviše Bošnjaka, a također, svi preživjeli

31 Ermin Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu 1992-1995*, Sarajevo 2019, 55. (dalje: E. Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*).

32 E. Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 58.

33 AIIZ – Inv. br. 2-3258, *Obaveštenje o daljem angažovanju Užičkog korpusa, dostavlja se* - Komanda Užičkog korpusa, str. pov. br. 174-2, od 29. januara 1993. godine u 10.00 sati.

su protjerani sa tih prostora. Da su već do početka jula 1993. godine, nešto više od jedne godine nakon okupacije) srpski zločinci ostvarili svoje ciljeve o etnički čistoj srpskoj teritoriji na području Višegrada govori i informacija Komande 2. Podrinjske lake pješadijske brigade Višegrad upućena Komandi Drinskog korpusa, gdje se, pored ostalog, navodi kako „na teritoriji opštine nemamo srpskih sela pod kontrolom Muslimana“, te kako „u zoni odgovornosti naše brigade nemamo Muslimana, a imamo jednu porodicu Hrvata koji od uvijek ovdje žive normalno.“³⁴

Prema istraživanjima Eve Tabu (*Ewa Tabeau*), u poslijeratnom sastavu stanovništva Višegrada „prevladavali su Srbi (95,9%). Muslimani su tokom rata sasvim nestali iz Višegrada. To se takođe odrazilo na nivou naselja. Proces promjene nacionalnog sastava stanovništva Višegrada znatno je većeg obima nego u drugim opštinama u okolini (izuzev u Srebrenici i Bratuncu).“³⁵

U dokumentu pod nazivom „Kratak pregled vojno-bezbjednosne situacije na području Srpske Opštine Višegrad“ od 13. jula 1992. godine, a koji je potpisao načelnik SJB Risto Perišić, navodi se, pored ostalog, sljedeće: „Tri mjeseca nakon izbijanja rata na ovom području, u borbi sa neprijateljem oslobođeno je oko 80% teritorija Srpske Opštine Višegrad. Oslobođeni dio teritorije Opštine u potpunosti kontrolišu civilni i vojni organi vlasti srpskog anroda Opštine Višegrad.“³⁶

Grad Višegrad je, takođe, postao i paradigmom zločina spaljivanja civila. Na više lokacija, a posebno u Pionirskoj ulici i na Bikavcu, srpski zločinci su žive spalili na stotine bošnjačkih civila, a posmrtni ostaci većine njih nikada nisu pronađeni. Sudije Haškog tribunala spaljivanje civila u Pionirskoj ulici i na Bikavcu okarakterizirale su kao najgore primjere nečovječnih postupaka jednog čovjeka prema drugom. „U cijelom predugačkom i prežalosnom istorijatu ljudske bijede i nečovječnosti čovjeka prema čovjeku, paljevine u Pionirskoj ulici i na Bikavcu moraju zauzeti visoko mjesto. Pred kraj XX stoljeća, stoljeća obilježenog ratovima i krvoprolićima gigantskih razmjera, ovi stravični događaji usijecaju se u pamćenje zbog naročite okrutnosti koja je potrebna za napad putem paljevine, zbog očiglednog predumišljaja i kalkulisanosti koji su mu svojstveni, i zbog gole bezosjećajnosti, monstroznosti i brutalnosti utjerivanja i blokiranja žrtava u dvije kuće pretvorene u klopke, čime su one učinjene bespomoćnim u paklu koji je uslijedio, kao i zbog stepena bola i patnje nanijete žrtvama koje su žive spaljene.“³⁷

34 E. Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 103; AIIZ, Inv. br. 9-12948, Komanda 2. PLPBR, str. pov. br. 673, od 04.07.1993. godine.

35 Ewa Tabeau (prir. ur), *Rat u brojkama – demografski gubici u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 1999.* (drugo izdanje), Beograd 2009, 51.

36 AIIZ, Inv. br. 2-4950, *Kratak pregled vojno-bezbjednosne situacije na području Srpske Opštine Višegrad*, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Trebinje, Stanica javne bezbjednosti Višegrad, Službena tajna, str. pov. br. 08-3/92, od 13. juli 1992. godine.

37 ICTY, Predmet br. IT-98-32/1-T, pred Pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića, *Presuda*, 20. juli 2009, paragrafi 644 i 717; E. Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 117-118.

Prema rezultatima dosadašnjih znanstvenih istraživanja, prezentiranim u knjizi “Genocid nad Bošnjacima u Višegradu 1992-1995”³⁸, došlo se do 1.549 imena, na genocidnoj osnovi, ubijenih višegradskih Bošnjaka, s njihovim do sada poznatim osnovnim identifikacionim podacima, te mjestima identifikacije i ukopa. Ti podaci, s pratećim dokumentima i svjedočenjima, potvrđuju opravdanost teze da su u Višegradu u periodu 1992-1995. počinjeni svi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida.

Za počinjene zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Višegrada u periodu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine, do sada je pravosnažno presuđeno ukupno 17 zločinaca. Ukupno je presuđeno 227 godina zatvorske kazne, te jedna doživotna zatvorska kazna i to zločincu Milanu Lukiću.

Novi obrasci pokušaja stvaranja etnički čistih srpskih teritorija na području Višegrada nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma

Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, zvanično je prekinuta četverogodišnja agresija na suverenu i nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Ovim sporazumom, „Republika Bosna i Hercegovina nastavila je svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina. Time je Bosna i Hercegovina nastavila svoj život kao cjelovita. Suverena i nezavisna država, sa očuvanim međunarodnopravnim subjektivitetom u odnosima sa drugim državama i članstvom u međunarodnim organizacijama.”³⁹

Pored političkih problema s kojima se država suočava, sve više dolaze do izražaja i problemi vezani za nastavak teritorijalnih velikodržavnih pretenzija na teritorij Bosne i Hercegovine. Dejtonski mirovni sporazum je okončao agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i uspostavio mir u državi. Međutim, taj sporazum ni u kom slučaju nije ukinuo, izbrisao, isključio i doskočio ideje, želje i stremjenja prije svega velikosrpskih ideologa i implementatora njihovih ideja o secesijama i prisajedinjenju dijelova teritorija Bosne i Hercegovine susjednoj Srbiji. Radi se o stalno prisutnim, pa i otvorenim prijetnjama o navodnoj secesiji entiteta Republika Srpska i njegovom pripajanju državi Srbiji. Glavni zagovornik i provoditelj takve ideje u Bosni i Hercegovini je Milorad Dodik, predsjednik stranke Saveza nezavisnih socijaldemokrata, te član Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda.

Danas se produciraju neki novi obrasci stvaranja etnički čistih srpskih teritorija na prostoru entiteta Republika Srpska, kako bi se definitivno homogenizirali ti prostori i ostvarile namjere i ciljevi velikosrpskih ideologa koje u toku agresije nisu potpuno provedene u djelo.

38 E. Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 8.

39 Omer Ibrahimagić, *Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1998, 53.

Srpski velikodržavni ideolozi nisu se pomirili sa činjenicom da je rijeka Drina ostala i opstala kao državna granica Bosne i Hercegovine prema susjednoj Republici Srbiji. Stoga su i dalje aktivni u svojim izjavama i zagovaranjima, koja idu čak do toga da se entitet Republika Srpska proglašava državom, a da rijeka Drina samo "privremeno razdvaja dvije srpske države".

Vojislav Koštunica je s pozicije predsjednika Vlade Srbije 2007. naglasio: „Očuvanje Kosova i Republike Srpske sada su najpreči ciljevi naše državne i nacionalne politike.“⁴⁰

Eklatantan primjer kako srpski nacionalistički projekt djeluje i u mirnodobsko doba je i primjer usvojenog nacarta Zakona o nacionalnom parku "Drina"⁴¹, sredinom 2017. Predviđeno je da Nacionalni park "Drina" zauzima prostor na području općine Srebrenica, u ukupnoj površini od 6.315,32 hektara. Nakon usvajanja Nacarta Zakona o nacionalnom parku "Drina", Bošnjaci iz Srebrenice su uputili peticiju Narodnoj skupštini Republike Srpske. Opravdanim se postavlja pitanje namjera i ciljeva ovakvog Zakona, budući da Nacionalni park "Drina" obuhvata privatnu imovinu, s jedne strane, i imovinu koja gotovo u potpunosti pripada Bošnjacima (vlasnici tog zemljišta uz rijeku Drinu su većinom Bošnjaci), s druge strane.

Posljednjih nekoliko godina u entitetu Republika Srpska donesen je niz zakona o imovini, katastru i premjeru. Tim zakonima se, za budući period, želi legalizirati oduzimanje imovine Bošnjaka na području entiteta Republika Srpska. Cilj je, prevashodno, stvaranje potpuno čistog *etničkog grunta*, u kome će vlasnici zemlje na prostoru tog entiteta biti *isključivo pripadnici srpskog naroda*. Tome im ide u prilog i činjenica što je veliki broj Bošnjaka raseljen po cijelom svijetu, te su ograničeni u postupku informiranja o dejstvu takvih zakona, niti su u prilici neposredno se uključiti u procese evidentiranja imovine i plaćanja poreza na nepokretnosti.

Taj proces svakako da je uključio i grad Višegrad. Radi se o kontinuitetu nastojanja srpskih ideologa da uklone sve Bošnjake sa šireg područja Višegrada i učine taj grad polaznom tačkom za nastavak etničkog čišćenja nesrpskog stanovništva iz doline rijeke Drine.

Višegrad je u današnjem vremenu postao centralnim mjestom okupljanja poklonika velikosrpske ideologije, poklonika lika i nedjela Dragoljuba Draže Mihailovića, te glorificiranja i slavljenja zločinaca, kako iz vremena Drugog svjetskog rata, tako i iz vremena agresije.

Svake godine na dan 10. mart se u Višegradu „okupljaju i postrojavaju pripadnici i simpatizeri Ravnogorskog četničkog pokreta, na godišnjicu hapšenja četničkog generala i zločinca iz vremena Drugog svjetskog rata Dragoljuba Draže

40 Senadin Lavić, *Velikosrpska ideologija i hegemonizam: izvori genocida nad Bošnjacima*, Sarajevo 2012, izlaganje na tribini Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI) u Sarajevu, 25. april 2012. (<http://instituteforgenocide.org>), prema: *Nezavisne novine*, Banja Luka, 25. 10. 2007.

41 *Zakon o nacionalnom parku "Drina"*, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 63/17, od 13. 07. 2017.

Mihailovića, što predstavlja još jedan u nizu dokaza i pokazatelja da su četnička ideologija i politika još uvijek žive.⁴² Na tim skupovima u Višegradu, Dragoljub Draža Mihailović se slavi, glorificira i vikimizira kao nacionalni heroj srpskog naroda, ikona srpskog radikalnog nacionalizma. Radi se o viktimizaciji jedne negativne povijesne ličnosti, koja je bila na čelu pokreta koji je počinio zločine i genocid. Zapravo, Dragoljubu Draži Mihailoviću se pripisuje navodno mesijansko poslanje, s ciljem širenja jedne potpuno poremećene ideje. Zabrinjavajuća je činjenica kako su ovi skupovi u Višegradu svake godine sve brojniji.

Na postrojavanju pripadnika Ravnogorskog četničkog pokreta 10. marta 2019. godine na Trgu palih boraca u Višegradu, jedan od pripadnika tog pokreta je uzeo gusle i, zajedno sa još nekoliko pristaša, počeo pjevati četničku pjesmu kojom se direktno poziva na neka buduća klanja i ubijanja Bošnjaka na području Višegrada i Podrinja. Stihovi pjesme idu ovako:

*Biće opet pakao i krvava Drina
Evo idu četnici sa srpskih planina*⁴³

Također, u Višegradu u mjestu Draževina kod Dobruna se nalazi i bista Dragoljuba Draže Mihailovića, koju posjećuju pripadnici Ravnogorskog četničkog pokreta, nakon što se postroje i polože cvijeće pred spomen na Trgu palih boraca Republike Srpske. Bista je napravljena i prvobitno postavljena u Vukovaru 1992. godine. Međutim, zbog ratnih dejstava, premještena je u Beograd, a 1998. godine je prebačena u Brčko. U Brčkom je bila sve do 2005. godine, kada su vlasti Brčko Distrikta odlučile da je uklone. Nakon toga je premještena u Dobrun, gdje se i danas nalazi. Dakle, sigurnost je našla u Višegradu, budući da je Višegrad postao “plodno tlo“ za nesmetano slavljenje zločina i zločinaca.

Postalo je jasno kako su u Višegradu pozivi na pokolje i pakao na Drini normalno prihvaćeni i pored svega onoga što se u bližoj i daljoj prošlosti događalo na tim prostorima.

U Višegradu je i na Vidovdan 28. juna 2011. godine započela izgradnja kompleksa pod nazivom “Andrićgrad“. Idejni tvorac tog kompleksa je reditelj Emir Kusturica, a većinski financijer je bila Vlada Republike Srpske na čelu s Miloradom Dodikom. Ustvari, taj kompleks je napravljen s ciljem da se, tako to tvrdi i beogardski povjesničar Ivan Čolović, kosovski mit prenese u Višegrad. Prema uvidima Ivana Čolovića, „Vidovdansko zaklinjanje srpskih vođa Lazaru i zazivanje Obilića mogli su posle 1999. godine mnogo uspješnije da se izvode van Kosova. Zato se centralna crkvena i državna proslava ovog praznika posljednjih godina održava u Kruševcu, a obeležavanje Vidovdana 28. juna 2014. godine u Višegradu

42 Ermin Kuka, *Dok država šuti, zločinačka ideologija u Višegradu nastavlja svoje postojanje*, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dok-drzava-suti-zlocinacka-ideologija-u-visegradu-nastavlja-svoje-postojanje/190310023>. (Pristup: 01.11.2019).

43 Vidi: https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/108131/bice-opet-pakao-i-krvava-drina-evo-idu-četnici-sa-planina-četnichko-orgijanje-predstavlja_slavljenje_genocida.html. (Pristup: 01.11.2019).

– odnosno u memorijalnom kompleksu ‘Andrićgrad’, koji je u ovom gradu na obali Drine izgradio Emir Kusturica, u saradnji sa vladama Srbije i Republike Srpske – pokazalo je da se na tom mestu u Bosni pod zastavom kosovskog zaveta mogu okupiti reprezentativni predstavnici političke, crkvene, vojne i kulturne elite Srbije i pokazati da borba za svesrpske interese zadojena kosovskim mitom ni posle ratova devedesetih nije prestala, bez obzira na to što se u novije vreme vođe ove borbe većem uspehu mogu nadati u Istočnoj Bosni, nego na samom Kosovu.⁴⁴

U okviru kompleksa “Andrićgrad“, postavljena je ogromna bista Petra II Petrovića Njegoša (“tragičnom junaku kosovske misli“), čak mnogo veća i od biste Ive Andrića, koja je gotovo u prirodnoj veličini. Bista je svečano otkrivena 29. novembra 2013. godine.⁴⁵ Također, izgrađena je i velika Crkva Svetog cara Lazara i svih srpskih mučenika – Lazarica. Posvećena je Svetom mučeniku Lazaru i kosovskim junacima. Ta Crkva je, ustvari, replika (modificirana kopija) manastira Visoki Dečani na Kosovu, umanjenih dimenzija prilagođenih prostoru na kome se nalazi.

Glorifikacija i slavljenje zločinaca i zločina je afirmirana upravo u Višegradu, u punom negativnom značenju navedene sintagme. Sve je to uokvireno i ovjekovječeno u izgradnji Andrićgrada. „Sve da bi se ovjekovječilo srpstvo. Ovjekovječilo, ali u rigipsu.“⁴⁶ Andrićgrad, ustvari, predstavlja spomenik velikosrpskom nacionalizmu i šovinizmu, jer u Višegradu se nastavlja genocid, samo drugim metodama i načinima.

Otpor i mogući odgovori protiv velikosrpske ideologije i politike na području Višegrada i Podrinja

Kao produkt agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i počinjenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, javila se radikalna promjena demografske i etničke strukture stanovništva u Bosni i Hercegovine, a osobito u Podrinju. U većini općina u Podrinju, Bošnjaci su do 1992. godine činili većinu stanovništva. Međutim, Popis stanovništva iz 2013. godine je pokazao kako se velikosrpska ideologija i politika na području Podrinja, a osobito Višegrada, gotovo u potpunosti ostvarila. Naime, „danas postoji etnički homogena srpska okosnica koja se proteže od Semberije preko Podrinja, pa sve do jugoistočne Hercegovine.“⁴⁷

44 Ivan Čolović, *Kosovski mit*, <https://pecanik.net/kosovski-mit/> (Pristup: 02.11.2019).

45 „Svečanosti u Andrićgradu prisustvovali su žitelji Višegrada, predsednik Milorad Dodik, predsednik Vlade RS Željka Cvijanović, mitropolit vladika crnogorsko-primorski Amfilohije, vladika zahumsko - hercegovački Grigorije, vladika Atanasije, književnik Miro Vuksanović, glumci Petar Božović i Zoran Cvijanović, muzičar Bora Đorđević, a RTRS je direktno prenosila događaj od velikog značaja za republiku...“ <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:466107-Andricgrad-Svecano-otkriven-spomenik-Njegosu>. (Pristup: 02.11.2019).

46 Luca Leone, *Višegrad – mržnja, smrt, zaborav*, Tešanj 2019, 197.

47 Radovan Pavić, Na temeljima geografije – I: prostor (u politici), *Geografski horizont*, 58 (1), Zagreb 2012, 59-79. (dalje: R. Pavić, *Na temeljima geografije*).

Općenito promatrano, bošnjački etnički prostor je najrascjepkaniji i može se podijeliti na četiri dijela. Prvi dio je Bosanska Krajina sa gradom Bihaćem kao centrom. Drugi i najveći je prostor koji se proteže dolinom rijeka Bosne i Neretve, sa centrima u Sarajevu i Zenici. Treći dio je područje Posavine, sa sjedištem u Brčkom, a četvrti dio je prostor gornjeg Podrinja sa centrom u gradu Goraždu.

Od strateške važnosti je grad Goražde u gornjem Podrinju. Grad Goražde je poput klina uvučen u teritorij entiteta Republika srpska, čime smanjuje njegovu stratešku dubinu.

Radovan Pavić smatra da „ako bi kojim slučajem došlo do raspada *daytonskog* sastava Bosne i Hercegovine te njezine trostrane fragmentacije, onda bi bošnjački etnički prostor ostalo u najnepovoljnijem geopolitičkom položaju kao dijelom nepovezan i kontinentski zatvoren teritorij. Naime, bošnjački etnikum ne izlazi na more, nema adekvatnu participaciju na Savi (izuzev Brčkog) kao ni na Drini.“⁴⁸

Postoji nekoliko načina otpora i mogućih odgovora protiv velikosrpske ideologije i politike na području Višegrada i Podrinja.

Prvi odgovor je svakako zaštita imovine Bošnjaka na tim područjima. Ključni zadatak u narednom periodu treba biti potpuna uključenost i participiranje, ne samo vlasnika, nego i relevantnih institucija, u cilju očuvanja imovine Bošnjaka na području Višegrada i Podrinja. U tom kontekstu, posebnu ulogu ima i Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini sa svojim organizacionim jedinicama. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini se i do sada pokazala kao značajan i važan faktor, ako ne i jedini, u zadacima očuvanja imovine Bošnjaka i imovine Islamske zajednice, ne samo u Podrinju i Višegradu, već i širom entiteta Republika Srpska.

Drugi odgovor jeste da se pod svaku cijenu osiguraju, prevashodno, ekonomski uvjeti za opstanak Bošnjaka na tom području. Dakle, potrebno je poduzimanje seta mjera i javnih politika na ekonomskom osnaživanju i jačanju Goražda, kao središnjice okupljanja nersrpskog stanovništva u dolini Drine. Značajni pomaci u tom smjeru već su napravljeni.

Jedan od razloga zašto treba više jačati to područje, ne samo finansijski, već i kroz niz drugih ekonomskih javnih politika i mjera, jeste pozicioniranje Goražda kao središnjice okupljanja bošnjačkog stanovništva u širem području regije Podrinja. Također, Goražde treba postati generator finansijske i ekonomske samostalnosti bošnjačkih povratnika u mjestu u Podrinju, a koja se nalaze u sastavu entiteta Republika Srpska.

Ovakvi, kao i niz drugih pristupa, mogu biti ključnim otporom i odgovorom za stalno rastuće nasrtaje velikosrpske ideologije i politike na područje Podrinja, pa samim time i Višegrada u kome je radikalno promijenjena etnička struktura stanovništva.

48 R. Pavić, *Na temeljima geografije*, 59-79.

Zaključak

Prezentirana saznanja i činjenice pokazuju da srpska nacionalistička politika, kao i hrvatska nacionalistička politika imaju pretenzije prema Podrinju i rijeci Drini. Srpska politika, kako u prošlosti, tako i danas, nastoji eliminirati rijeku Drinu kao granicu između “srpskih zemalja“, dok je hrvatska nacionalistička politika u periodu fašističke kvislinške tvorevine tzv. Nezavisne države Hrvatske rijeku Drinu nastojala nametnuti kao granicu između Srbije i Hrvatske. U realizaciji svojih ciljeva nisu birali sredstva. Tako je Višegrad postao mjesto najstravičnijih zločina, mjesto gdje su bošnjački (muslimanski) civili živi paljeni, ubijani i bacani sa višegradskog mosta u rijeku Drinu. Okupacione vlasti imale su blagonaklon odnos prema stradanju Bošnjaka (Muslimana), ne poduzimajući ništa da ih zaštite od četničkih snaga. Lokalni Srbi nisu znali uzvratiti Bošnjacima (Muslimanim) za njihovo zauzimanje u zaštiti Srba od ustaških formacija. Zbog takvih postupaka Bošnjaci (Muslimani) su ubijani i od strane ustaša. Ubijeni su zbog uzimanja Srba u zaštitu, ali od Srba zbog ljubavi prema svome kraju, zbog svog identiteta i odbijanja diktata velikosrpske politike.

Obrasci zločina nad Bošnjacima (Muslimanim) su opet primjenjeni i u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine, kada su grad i okolica Višegrada gotovo u potpunosti etnički očišćeni. Radikalno je promijenjena etnička struktura stanovništva u Višegradu, gdje su prije agresije Bošnjaci bili u većini. Naime, konac XX stoljeća obilježila je klasična oružana agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu s krvoprolićem kolosalnih razmjera, s tim da ovi stravični događaji postaju dio tragične povijesti Bošnjaka. Zapravo, samo predstavljaju nastavak okrutnosti učinjenih u Drugom svjetskom ratu muslimanskom življu u Istočnoj Bosni, budući i da su i u tim tragičnim vremenima četnici činili brojne zločine.

Zabrinjavajuća je činjenica da su zločinci, u percepciji većine svojih sunarodnjaka heroji srpskog naroda, a nikako zločinci, čiji zločini lede krv u žilama. Danas se planski i organizirano radi na njihovoj glorifikaciji i revitalizaciji, s ciljem održavanja kolektivnog nacionalnog naboja. I, to je porazna činjenica većinske kolektivne svijesti jednoga naroda, koji pokušava baštiniti slobodarske tradicije i svjetskoj javnosti pokazati da su pojedinci činili zločine, te da bestijalna i monstrozna ubijanja civilnog stanovništva na području općine Višegrad, nisu dio smišljenog, pomno planiranog i izvedenog projekta genocida i etničkog čišćenja bošnjačkog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Brojni materijalni dokazi, činjenice i relevantni rezultati dosadašnjih provedenih znanstvenih istraživanja zorno pokazuju da je tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu izveden masovan i masivan zločinački pothvat s obilježjima genocida, s jedinim ciljem uništavanja i satiranja Bošnjaka.

I danas, u mirnodobsko doba, na sceni su neki novi obrasci provođenja velikosrpske ideologije i politike na području Podrinja i Višegrada, s ciljem da

to područje, u svakom smislu i pogledu postane isključivo i samo etnički srpsko područje. Jedan od načina da se pruži otpor takvim velikosrpskim stremljenjima jeste osnaživanje i jačanje grada Goražda kao središnjice okupljanja nesrpskog stanovništva u dolini rijeke Drine. Stoga je od strateške važnosti grad Goražde u gornjem Podrinju, budući da je poput klina uvučen u teritorij entiteta Republika Srpska, čime smanjuje njegovu stratešku dubinu. Pod svaku cijenu treba osigurati, prije svega ekonomske uvjete za opstanak Bošnjaka na tom području i poduzeti set mjera na ekonomskom jačanju Goražda, kao središnjice okupljanja nesrpskog stanovništva u dolini Drine.

Summary

Presented knowledge and facts indicate that Serbian and Croatian national politics have pretensions for Podrinje and river Drina. Serbian politics as in the past so in the future endeavors to eliminate river Drina as a border between „serbian countrys“, while croatian national politics in the period of fascist and quisling creation so called „independent state of Croatia“ tried to make river Drina a border between Croatia and Serbia. They did not chose any means in achieving their goals. Because of that Visegrad became a place of most horrific crimes where Bosniaks (Muslim) civils, were burned alive, killed, and thrown into the river from Visegrads bridge. Occupying authorities had a favorable relation towards victimized Bosniaks (Muslims) not doing anything to protect them from serbian forces. Local Serbians did not know to return the favor of Bosniaks protecting them from croatian formations. Because of those acts Bosniaks (Muslims) were killed by croats too. They were killed by croats for protecting serbs and by serbs because of their love towards their homeland, identity and refusing the dictatorship of grandserbian politics.

Patterns of crimes upon Bosniaks (Muslims) are again used in the aggression on Republic of Bosnia and Herzegovina 1992-1995 when the city of Visegrad and its surroundings were almost completely and ethnically cleared. Ethnic structure in Visegrad was radically changed, where Bosniaks were in the majority before the aggression. Namely, the end of the 20th century was marked by the classic armed aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina with bloodshed of colossal proportions, with these horrific events becoming part of the tragic history of Bosniaks. In fact, they only represent a continuation of the atrocities committed in World War II against the Muslim population in Eastern Bosnia, since even in those tragic times, the Chetniks committed numerous crimes.

It is a worrying fact that criminals, in the perception of most of their compatriots, are heroes of the Serbian people, and by no means criminals, whose crimes freeze blood in their veins. Today, planned and organized work is being done on their glorification and revitalization, with the aim of maintaining a

collective national charge. And this is a devastating fact of the majority collective consciousness of one nation, which tries to inherit libertarian traditions and show the world that individuals committed crimes, and that bestial and monstrous killings of civilians in the municipality of Visegrad are not part of a deliberate, carefully planned and executed genocide project. and ethnic cleansing of the Bosniak population in Bosnia and Herzegovina. Numerous material evidence, facts and relevant results of previous scientific research clearly show that during the aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, a massive and massive criminal enterprise with genocide features was carried out, with the sole aim of destroying and satirizing Bosniaks. Even today, in peace some of the grandserbian patens are still in effect with a goal to make Visegrad in every meaning strictly a serbian and ethnicly only serbian area. One of the ways to fight this grandserbian aspirations is strengthening city of Gorazde as a central gathering point of nonserbian population in the walley of river Drina.

So it is of a strategic value the city of Gorazde in upper Podrinje seeming its like a nail in the theritory entity Republic of Srpska area which is reducing its strategic value. It is by any means necessary to strenghten economic measures for survival Bosniaks on that area and take precation steps in securing and strenghtening Gorazde as a centerpiece of nonSerbian population in the valley of Drina.